

Çeviribilime İhtiyaç Duyanların Çevirmenler Olması Gerekir

Prof. Dr. Turgay Kurultay / 1 Haziran 2006 /

Türkiye’de çeviribilimin aldığı yola baktığınızda, bu yolu nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce geçmişteki yayınlardan, örneğin Yazko Çeviri dergisinden nasıl bir miras devir alındı ve Dün-Bugün Çeviri’de, Metis Çeviri’de yapılan çalışmalar bu mirasa neler kattı? Çeviribilim bu yayınlarla Türkiye’de yerleşti mi? Türkiye’de çeviribilimin ufku nasıl görünüyor size?

Çeviribilimin gelişimiyle çeviri dergiciliği arasında kaçınılmaz bir ilişki olmakla beraber bunlar birbirine koşut olmadı; hatta (birçok noktada kesişmeler içermekle birlikte) farklı gelişim çizgileri şeklinde oldu diyebilirim. Hemen bir tez ileri süreyim: 1940’ta yayına başlayan *Tercüme* dergisiyle başlayan çeviri dergiciliği geleneği, çevirinin ayrı bir bilim dalı haline gelmesiyle birlikte bitti. Bu sert bir tez gibi dursa da ana eğilimi göstermek bakımında savunuyorum. *Metis Çeviri* dergisi *Tercüme* geleneğinin sınırlarını zorlamış olmakla ve kendisi de bu geleneği sürdürmekte zorlanmış olmakla birlikte bu geleneğin parçasıydı ve bence son halkasıydı. Ondan sonra yayınlanmaya başlayan *Tömer Çeviri* dergisi bir çevirmen atölyesi dergisi görüntüsündedir ve çeviri kültürü içinde merkezi bir konuma talip olmadı. Çeviribilim açısından durumu değerlendirmeye geçmeden şu noktayı belirtiyim: *Metis Çeviri*’den sonra benzer bir derginin canlandırılması yerine, farklı nitelikte ve farklı işlevlerde çeşitli dergilerin yayın hayatımıza girmesi, özellikle çeviribilim alanının artık ayrı bir (veya birden çok) dergiyle kültür hayatımızın içinde yer almasının bugünün gereklerine daha uygun olacağını düşünüyorum. Hacettepe Üniversitesi’nin 1991’den beri yayınlanan *Çeviribilim ve Uygulamaları* dergisi Türkiye’deki tipik akademik dergilerden biri olarak çeviri alanında düşünce dünyasının ilgisini çekmiyor ve akademinin kendine dönük ihtiyaçlarının ötesine çok da geçemiyor. Birkaç aydır internette yayına başlayan Çeviribilim dergisi ise beni umutlandıran bir girişim. İki arkadaşımızın (isim de verelim Sabri Gürses ve Oktay Ertan’ın) başlattığı .. bu derginin bugüne kadar gördüğümüz tüm dergilerden farkı, günümüz çeviribilimsel bakışını temsil ederken günlük çeviri olaylarını ele alması, çeviribilimi tartışmak yerine uygulamayı deniyor olması. Bu çizginin yeni destekler ve açılımlarla sürdürülmesi, çeviri üzerine düşünce alanımıza önemli şeyler katacak bana göre. Dergi (özellikle de düşünce tartışmalarına yer veren dergiler için geçerli olmak kaydıyla) bir alanın bilgisinin paylaşıldığı, o alanda geçerli zihniyetin izlenebildiği yerdir. Çeviri dergileri de her zaman çeviribilimle ilgili olmalarına, özellikle *Yazko* ve *Metis Çeviri* bilimsel makalelere sıklıkla yer vermelerine karşın, alanın bilimsel düşüncesini içselleştirmiş yayınlar değillerdi.

İki-üç yıldır varolan ve edebiyat, düşünce alanında etkin bir girişim olan kitap çevirmenleri mail grubunda ve web sayfasında yapılan tartışmalara baktığımda da, benzer bir manzara görüyorum. Düşünce ve örnek tartışması yoğun, ama bilimsel çalışmaların ötesinde bir tartışma ortamı. Hatta çeviribilim sözüne tepki var.

Çeviribilim sözü hem saygı uyandırıcı, hem de sanıyorum biraz ürkütücü, hatta itici. Gerçekten de “çeviribilim der ki” türünden cümlelerle bu konuya girip bilimin otoritesinden yararlanma, bundan kendine peşin bir pay çıkarma gibi tutumlara rastlanması bu iticiliği artırıyor olsa gerek. Ama öte yandan bir bilgi birikimi ve düşünsel görü alanı olarak, kısacası disiplinli düşünmenin ürünü olarak bilimsel bakış, bilimsel çeviri bilgisi, ya da işte çeviribilim dediğimiz şey, varsa, çeviri dünyasında bundan uzak, habersiz ve ilgisiz tartışmaların yapılması da tuhaf kaçıyor. Bunun Türkiye’de bilim-toplum, teori-pratik ilişkileri açısından nedenlerine girmeyeyim burada, ama pratikle bilimsel bilgi, çevirmenlerle akademisyenler arasında verimli ve karşılıklı beslenmeye dönük bir alışveriş sağlanabilir; işte bunun pek olmadığını, hatta zeminin de fazla oluşmadığını görüyorum.

Kimse çevirinin kuramı olmaz demiyor aslında, kendi kuramımı kendim yaparım diyor. Çevirmenler deneyimlerine ve sezgilerine göre hareket ettikleri sürece, tartışmalara bu açıdan katkı yaptıkları sürece sürecin anlaşılmasına, bilimsel bilginin gelişmesine katkıları olur; ama kendinden menkul kuramlarla yüksek perdeden açıklamalar getirmek ciddi bir sorun. Bilim dediğimiz şey, gerçekte olanı okuyan mesafeli bir bakış açısından başka bir şey değil; insan üstü bir şey, mutlak bilgi falan da değil. Sezgiyle hareket eden çevirmenin ne yaptığını doğaldır ki kendisi pek ortaya koyamaz; dışarıdan ve karşılaştırmacı, eylemi duruma bağlı olarak anlamaya çalışan, acele yargıdan kaçınan bakışa gerek olduğu için bilime ihtiyaç var, bu yolda 30 yıldır ciddi mesafe kaydeden bir düşünsel enerji birikimi olduğu için de çeviribilim diyeceğimiz birşey var, evet, lafı gevelemeden söyleyelim: böyle birşey var. Bir çevirmenin çalışması bu türden mesafeli bir incelemeye tabi tutulduğunda, o çevirmen “ben ne yapmışım” diye kendini tanıma şansı edinir. Ama işte bu merak eksik galiba. Yoksa “çeviribilim falan anlamam, çevirinin neyi gerektirdiği zaten malum” gibi düşünceler yerine, “neden bizde bilimsel çalışmalar, kendi gerçekliğimize dönük ciddi araştırmalar eksik, bu akademiler neden kendi gerçekliğimize iyi ışık tutmuyor” tartışması yapıyor olurduk.

Bugün Türkiye’de çeviri alanında çalışan akademisyen sayısı büyük boyutlara ulaştı. Daha önemlisi filolojilerde, dilbilimci çevrelerinde örneğini görmediğimiz bir bakış açısı olarak çeviribilimsel bir anlayış ağırlığını koymuş görünüyor; bu önemli bir gelişme ve özellikle

çeviri eğitimine yansımalarıyla da belli meyveler veriyor. Buna karşılık akademik çevrelerin bilim alanını, özellikle de Türkiye'nin çeviribilimi diyeceğimiz bir alanı oluşturduğunu söylemekten epey uzağız.

Pratikte sorun çözümüne katkımız ne? Bilimin ölçütü bence bu. Tabii önemli olan otorite koltuğuna oturmak değil; bilimsel düşüncenin ürünü olan bilgi ve yönetsel bakışı temel olarak çözüme nitel katkıda bulunmaktan söz ediyorum. Bence bilime hala iki tür yanlış bakış var: Birincisi bilim kural koyar, koyamıyorsa bilim değildir düşüncesi (“çeviribilim tanımam” diyenleri haklı çıkaracak bir anlayış); ikincisi ise, bilim betimler, olanı gösterir, bir şeye karışmaz, çevirmen kendi istediğini yapmakta özgürdür (Batı kaynaklı kuramları eleştirisiz devralmanın arkasında da bu yatıyor olsa gerek). Ama tabii bu eksikler ve sorunlar, “çeviribilim de neymiş” tepkisini haklı çıkarmaz, belki daha da haksız çıkarır.

Çeviribilime ihtiyaç duyanların tam da çevirmenler olması gerek. Neden mi? Yaptıkları işi daha iyi anlamaları için, çevirmen sorumluluğuyla verdikleri bir kararın örneğinin bir dilci tarafından sadece dil ölçütleriyle dar bakışlı, yüzeysel eleştiriye maruz kalmaması için, bilginin derlenmesi, paylaşılması ve yapılan işlerin kalitesinin yükselmesi için, bilginin şeffaflaşması, kendinden menkullüğün geçer akçe olmaması için... Dikkat ederseniz “çeviriyi öğrenmeleri” veya “alaylı çevirmenlerin sahneden çekilip yerlerini mekteplilere bırakması için” demiyorum. Bu başka bir tartışma. Bilim doğal olarak soyut diliyle çevirmenlerin ille de anlamayacağı veya öğrenmek zorunda olmadıkları bir şeyse olsa da, kendi konusuyla (yani çeviri pratiğiyle) içsel bir ilişki kurmuş bir çeviribilim çevirmenlerin doğal müttefikidir ve onların eylemlerinin ortak, aşkın aklısıdır; bu olduğu sürece ve çevirmenler bilimsel bakışı merak ettikleri sürece bir şekilde (bilimsel bilgi popülerleştirilerek olsun, bilinçli çeviri eleştirileri veya meslek içi eğitim yoluyla uygulanarak olsun) çevirmenlere döner gelir.

(Varlık , Haziran 2006.)